

Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma İlişkisi: Yükselen Ekonomiler Üzerinde Ekonometrik Bir Analiz

🌱 RABİA EFEÖĞLU^a 🌱 SABRİ AZGÜN^b

Geliş Tarihi: 09.03.2020 | Kabul Tarihi: 10.06.2020

Öz: Demokratik kültürün olgunlaşması ve ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi insanlığın ortak hedefidir. Tarihsel süreçte demokrasi ve ekonomik kalkınma ilişkisi hem siyaset bilimcilerin hem de iktisatçıların ilgilendikleri konular arasında olmuştur. Çalışmaların çoğunluğu demokrasinin ekonomik kalkınmayı sağladığı yönünde yapılmasına rağmen, uzlaşma ekonomik kalkınmanın demokrasiyi sağladığı yönündedir. Bu anlamda uzlaşmayı destekleyen ve demokrasi ile kalkınma arasındaki ilişkiyi “bir ülke ne kadar zenginse o kadar demokratiktir” şeklinde ifade eden Lipset’ten yola çıkarak ekonomik kalkınmanın demokrasiyi olumlu etkilediği söylenebilir. Uzlaşmayı destekleyen Lipset’in hipotezini esas alan bu çalışmanın amacı, ekonomik kalkınmanın demokrasi üzerindeki etkisini araştırmaktır. Çalışmada 24 yükselen piyasa ekonomisi için 2001-2016 dönemine ait veriler ile dinamik panel veri analizi yapılmıştır. Analizde ekonomik kalkınmanın demokrasi üzerinde pozitif ancak zayıf bir etkisinin olduğu ve bu etkinin ancak uzun dönemde ortaya çıkacağı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, ekonomik kalkınma, ekonometri, dinamik panel veri analizi.

^a Atatürk Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü
efeogluabia@gmail.com

^b Atatürk Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü

The Relation between Democracy and Economic Development: An Econometric Analysis on the Emerging Economics

Abstract: In the historical process, the relationship between democracy and economic development has been of interest to both political scientists and economists. Although most of the studies were conducted in the direction of democracy providing economic development, the consensus is that economic development provides democracy. In this sense, it can be said that economic development has a positive effect on democracy by supporting Lipset, which supports reconciliation and expresses the relationship between democracy and development as “the richer a country is, the more democratic it is”. The aim of this study, which is based on Lipset's hypothesis that supports reconciliation, is to investigate the impact of economic development on democracy. In the study, dynamic panel data analysis was made with data from the 2001-2016 period for 24 emerging market economies. In the analysis, it is concluded that economic development has a positive but weak effect on democracy and this effect will only occur in the long term.

Keywords: Democracy, economic development, econometry, dynamic panel data analysis.

Giriş

Günümüzde kalkınma denince ekonomik ve siyasi kurumlar da akla gelmekte ve bunun da ötesinde ekonomik ve siyasi kurumların kapsayıcı ve dışlayıcı niteliği ekonomik kalkınmanın temel belirleyicisi olarak görülmektedir. Dışlayıcı kurumlar toplumda az sayıda kişinin yararlandığı, toplumun faydasının göz ardı edildiği politik yapılar olduğundan, ülkeler dışlayıcı kurumlarını kapsayıcı kurumlara dönüştürme işlemini ancak dışlayıcı kurumların karşısı veya yerine olması gereken yapı olan demokrasi ile yapacaklardır.

Demokrasi en basit tanımıyla halkın kendi kendini yönetmesidir. Her ülkenin demokrasi düzeyi farklı olmakla birlikte, demokrasi düzeyleri çeşitli endeksler ile ölçülmektedir. Arat Demokrasi Endeksi, Banks Demokrasi Endeksi, Bollen Liberal Demokrasi Endeksi, Poe ve Tate Demokrasi Endeksi, Vanhanen Endeksi, Polity Endeksi ve Freedom House Endeksi gibi. Demokrasi endekslerinden Polity Endeksi ve Freedom House Endeksi dışındaki endeksler yazarlar tarafından oluşturulmuş çok eski endekslerdir. Günümüzde ise yaygın olarak tüm çalışmalarda kullanılan endeks Freedom House Endeksidir. Bu çalışmada da kullanılacak olan Freedom House Demokrasi Endeksi siyasi haklar ve sivil özgürlüklere dayanmaktadır. 1 ile 7 arasında değer alan endeks ülkeleri özgür, kısmen özgür ve özgür olmayan şeklinde sınıflandırmaktadır

Ekonomik kalkınma ise, halkın refah seviyesindeki artış olarak dar anlamda ifade edilebilir. Ekonomik kalkınma çeşitli şekillerde ölçülebilmekle birlikte, en iyi göstergesi satın alma gücü paritesine göre kişi başına gelirdir.

Demokrasi-kalkınma arasındaki ilişkiye bakıldığında genel olarak karışık bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Literatürde demokrasiden iktisadi kalkınmaya doğru yapılan çalışmaların sayısı daha fazladır, ancak uzlaşma iktisadi kalkınmadan demokrasiye doğru olduğu yönündedir. Demokrasi ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişki ilk olarak Lipset (1959) tarafından

incelenmiştir. Lipset ekonomik kalkınmanın demokrasi üzerindeki etkisini incelemiş ve ekonomik kalkınmanın demokrasi üzerindeki etkisinin pozitif olduğu sonucuna varmıştır.

Çalışmanın amacı, ekonomik kalkınmanın demokrasi üzerindeki etkisini yükselen piyasa ekonomileri bazında incelemektir. Söz konusu başlık altında yükselen ekonomiler için yapılan az sayıda çalışma bulunmaktadır, hatta yapılan çalışmalar sınırlı sayıdadır. Dolayısıyla çalışmanın literatürdeki söz konusu boşluğu dolduracağı düşünülmektedir. Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünden sonra literatür taraması verilerek üçüncü bölümde veri seti ve yöntem, dördüncü bölümde analiz ve son olarak da sonuç kısmı sunulmaktadır.

Literatür Taraması

Literatürde demokrasi ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi analiz eden çok sayıda çalışma vardır. Bu çalışmalar demokrasinin ekonomik kalkınma üzerindeki etkisi ve ekonomik kalkınmanın demokrasi üzerindeki etkisi üzerinedir. Literatürde demokrasi ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında demokrasi ve ekonomik büyüme üzerine yapılan uygulamalı çalışmalar çok daha fazla yer almasına rağmen, demokrasi ve ekonomik kalkınma üzerine yapılan uygulamalı çalışmalar çok daha sınırlı kalmıştır. Bu sebeple çalışmanın literatür kısmında hem demokrasi ve ekonomik kalkınma hem de demokrasi ve ekonomik büyüme ilişkisini araştıran uygulamalı çalışmaların yanı sıra demokrasi ve gelir ilişkisini inceleyen çalışmalara da yer verilmektedir. Şunu da belirtmek gerekir ki Türkiye’de demokrasi ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi inceleyen ampirik çalışmalar çok azdır. Yapılan literatür taramasında yalnızca üç çalışmaya rastlanılmıştır. Bunlar; Saatçioğlu ve Karaca (2015), Yay (2002) ve Uysal vd. (2010) çalışmasıdır.

Lipset (1959), “Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy” adlı çalışmasında 48 ülke için 1950 dönemi verileriyle istatistiksel analiz yöntemini kullanarak demokrasi ve iktisadi kalkınma arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Buna göre ekonomik kalkınma bazı ülke-

lerde istikrarlı demokrasilerde istikrarsız demokrasilere göre daha yüksekken, bazı ülkelerde istikrarsız diktatörlüklerde istikrarlı diktatörlüklere göre daha yüksektir.

Cutright (1963), “National Political Development: Measurement and Analysis” adlı çalışmasında 77 ülke için 1960 döneminde demokrasi ve iktisadi kalkınma arasındaki ilişkiyi korelasyon ve yatay kesit regresyon analizi yöntemiyle incelemiştir. Demokrasi ölçüsü olarak kendisinin oluşturduğu siyasi gelişme endeksini kullanmıştır. Siyasi gelişmenin ekonomik gelişme ile yüksek düzeyde ilişkili olduğu sonucuna varmıştır.

Kim (1971), yatay kesit regresyon analiz yöntemiyle 1968 döneminde 46 ülke için demokrasi ve iktisadi kalkınma ilişkisini test etmiştir. Neubauer’ın demokratik gelişim endeksini demokrasi göstergesi olarak kullanmıştır. Sosyo ekonomik faktörlerin (kentleşme, sanayileşme, eğitim, iletişim) politik demokrasi için yetersiz olduğu sonucunu elde etmiştir.

Kormendi ve Meguire (1985), demokrasi ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi 47 ülke için 1950-1977 dönemi verileriyle yatay kesit regresyon analiz yöntemini kullanarak incelemiştir. Buna göre demokrasinin büyüme üzerinde pozitif ama zayıf bir etkisi vardır.

Arat (1988), “Democracy and Economic Development: Modernization Theory Revisited” adlı çalışmasında 130 ülkede demokrasi ve iktisadi kalkınma arasındaki ilişkiyi 1948-1977 dönemi için yatay kesit, panel veri ve zaman serisi analiz yöntemiyle incelemiştir. Demokrasi göstergesi olarak siyasi katılım, rekabet ve sivil özgürlüklere dayalı kendi oluşturduğu endeksi kullanmıştır. Çalışma sonucuna göre iktisadi kalkınmanın demokrasi üzerinde doğrusal olmayan pozitif bir etkisi vardır.

Marsh (1988), demokrasi ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi 1965-1984 döneminde yatay kesit regresyon analiz yöntemini kullanarak 55 ülke için incelemiştir. Buna göre demokrasinin büyüme üzerinde etkisi yoktur.

Grier ve Tullock (1989), 113 ülke için 1961-1980 döneminde

panel veri analiz yöntemini kullanarak demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişler, demokrasinin büyüme üzerindeki etkisinin bazı ülkelerde pozitif, bazı ülkelerde anlamsız olduğu sonucuna varmışlardır.

Barro (1999), “Determinants of Democracy” adlı çalışmasında demokrasi ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri analiz yöntemiyle 100 ülke için 1960-1995 dönemi verileriyle incelemiştir. İktisadi büyüme göstergesi olarak yaşam standartlarında iyileşme değişkenini kullanmıştır. Buna göre yaşam standartlarında iyileşme, demokrasi düzeyini yükseltmektedir.

Yay (2002), 75 ülke için 1971-1990 döneminde iktisadi gelişme ve demokrasi arasındaki ilişkiyi panel veri analizi yöntemiyle incelemiş, ekonomik gelişmişlik seviyesinin demokrasiyi pozitif ve anlamlı olarak etkilediği sonucuna varmıştır.

Comeau (2003) yaptığı çalışmada 82 ülkede demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1972-1989 dönemi için yatay kesit regresyon analiz yöntemiyle incelemiştir. Çalışma sonucuna göre demokrasinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi pozitifdir.

Kirmanoglu (2003), 19 ülke için 1972-2001 döneminde demokrasi ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi zaman serisi analizi yöntemiyle incelemiş, ülkelerin bazılarında siyasi özgürlük ve ekonomik refah arasında nedensellik yokken bazı ülkelerde var olduğu sonucuna varmıştır.

Kriekhaus (2006) yaptığı çalışmada 85 ülkede demokrasi ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi 1960-2000 dönemi için yatay kesit ve panel veri analiz yöntemiyle incelemiştir. Demokrasi değişkeninin yanı sıra yaşam beklentisi, GSYH, eğitim, nüfus artışı, iklim, kurumlar değişkenlerinin de kullanıldığı çalışma sonucuna göre demokrasinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi bazı bölgelerde negatif, bazı bölgelerde pozitifdir.

Narayan ve Smyth (2006), 1972-1999 döneminde Çin için demokrasi ve ekonomik büyüme ilişkisini zaman serisi analiz yöntemiyle test etmiş, çalışmada kısa dönemde demokrasinin

ekonomik büyüme üzerindeki etkisi önemsizken, uzun dönemde istatistiksel olarak önemli bir negatif etkisi olduğu sonucu elde edilmiştir.

Robinson (2006), “Economic Development and Democracy” adlı çalışmasında 1970-1995 döneminde 193 ülke için iktisadi kalkınma ve demokrasi ilişkisini zaman ve yatay kesit analiz yöntemiyle test etmiş, iktisadi kalkınma ile demokrasinin birbiriyle ilişkili olduğu sonucunu elde etmiştir.

Acemoğlu vd. (2008), “Income and Democracy” adlı çalışmasında 1960-2000 dönemi verileriyle demokrasi ve gelir arasındaki ilişkiyi 150 ülkede panel veri analizi yöntemiyle incelemişlerdir. Demokrasi göstergesi olarak Freedom House, Polity IV ve Bollen demokrasi endeksini kullanmışlar ve kişi başına gelir düzeyinin demokrasi üzerinde bir etkisi olmadığı sonucuna varmışlardır.

Doucouligous ve Ulubaşoğlu (2008), 84 ülke için 1983-2005 döneminde demokrasi ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri analizi yöntemiyle incelemişler, demokrasinin ekonomik büyüme üzerinde doğrudan bir etkisi olmadığı sonucuna varmışlardır.

Ghosh ve Gregoriou (2009), 29 ülkede demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki için Fraksiyonelleştirme endeksini (etnografik fraksiyonelleştirme) açıklayıcı değişken olarak kullanmış ve 1960-1990 dönemi verileriyle panel veri analiz yöntemini uygulamışlardır. Demokrasinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin pozitif olduğu sonucuna varmışlardır.

Uysal vd. (2010), “Co-Integration Analysis of Economic Development and Democracy: The Case of Turkey” adlı çalışmalarında Türkiye için 1955-2006 dönemi verileriyle zaman serisi analiz yöntemini kullanarak demokrasi ve iktisadi kalkınma arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Buna göre Türkiye’de ekonomik büyüme ve demokrasi arasında uzun dönemli bir denge vardır.

Fabro ve Aixala (2012), panel veri analiz yöntemiyle de-

mokrası ve iktisadi büyüme ilişkisini 1976-2005 döneminde 79 ülke için test etmişlerdir. Ekonomik ve siyasi özgürlüklerin büyüme üzerinde hem doğrudan hem de dolaylı pozitif etkisinin olduğu sonucu elde edilmiştir.

Moral- Benito (2012) yaptığı çalışmada 73 ülkede demokrasi ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi 1960-2000 dönemi için panel veri analiz yöntemiyle incelemiştir. Çalışma sonucuna göre demokrasi büyümeyi pozitif etkilemektedir.

Benhabib vd. (2013), 184 ülke için demokrasi ve gelir arasındaki ilişkiyi “Income And Democracy: Evidence From Non-linear Estimations” adlı çalışmalarında incelemiştir. 1960-2000 dönemi verilerinin kullanıldığı çalışmada demokrasi göstergesi olarak Polity IV demokrasi endeksi Polity II, Freedom House demokrasi endeksi siyasal haklar endeksi, Vanhanen House demokrasi endeksi ile panel veri analiz yöntemi yapılmıştır. Buna göre kişi başına gelir ile demokrasi arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif bir ilişki vardır.

Hayaloğlu (2015), 4 ülkenin 1990-2012 dönemi verileriyle demokrasi ve ekonomik büyüme ilişkisini panel veri analiz yöntemiyle test etmiştir. Demokrasi göstergesi olarak Freedom House, Uluslararası Ülke Riski Rehberi ve Polity IV demokrasi endeksini kullanmışlardır. Demokrasinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin pozitif olduğu sonucu elde edilmiştir.

Saatçioğlu ve Karaca (2015), “İktisadi Kalkınmanın Demokrasi Üzerindeki Etkisi: Panel Veri Analizi” adlı çalışmalarında 162 ülke için 1960-2000 dönemi verileriyle panel veri analiz yöntemini kullanarak demokrasi ve iktisadi kalkınma arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Demokrasi göstergesi olarak Freedom House ve Polity II demokrasi endekslerini kullanmışlardır. Analiz sonuçlarına göre iktisadi kalkınmanın demokrasi üzerinde pozitif ancak zayıf bir etkisi vardır.

Ekonometrik Yöntem ve Veri Seti

Çalışmada yükselen ekonomilerden oluşan 24 yükselen piyasa ekonomisi için 2001-2016 dönemine ait veriler kullanılarak

iktisadi kalkınmanın demokrasi üzerindeki etkisi dengeli panel analiz ile araştırılmıştır.

Araştırmada kullanılan değişkenler; demokrasi endeksi, satın alma gücü paritesine göre kişi başına gayrisafi yurt içi hasıla, bankalar tarafından özel sektöre verilen yurt içi krediler, ithalat çeşitlenme endeksi ve gini katsayısıdır. Demokrasi endeksi Freedom House, satın alma gücü paritesine göre kişi başına gayrisafi yurt içi hasıla ve bankalar tarafından özel sektöre verilen yurt içi krediler World Bank, ithalat çeşitlenme endeksi UNCTADSTAT (United Nations Conference on Trade and Development), gini katsayısı The Standardized World Income Inequality Database (SWIID) veri tabanlarından alınmıştır.

Çalışmada ekonometrik yöntem olarak dinamik panel veri analiz yöntemi kullanılmaktadır. İçsellik sorunu, değişen varyans ve otokorelasyon gibi durumlarda daha güçlü tahminlere izin vermesi nedeniyle *dinamik panel veri analizleri* araştırmalarda daha çok kullanılmaktadır. Bunlardan özellikle iki aşamalı sistem genelleştirilmiş momentler (twostep Sistem-GMM) yöntemi yoğunlukla tercih edilmektedir (Topal ve Hayaloğlu, 2017: 199). Böylece modele bağımlı değişkenin gecikmeli değeri bağımsız değişken olarak eklenmekte ve olası içsellik sorunu giderilebilmektedir. Daha fazla gözlem kullanma ve gözlemlerin daha homojen olmasını sağlama ile serbestlik derecesini artırma ve açıklayıcı değişkenler arasındaki bağlantı sorununu azaltması nedenleriyle dinamik panel veri yöntemleri araştırmacılar tarafından ekonometrik analizlerde tercih edilen yöntemlerden biri olmuştur.

Dinamik panel veri modelleri *havuzlanmış en küçük kareler*, *Balestra ve Nerlove iki aşamalı en küçük kareler*, *sabit etkiler yöntemi*, *tesadüfi etkiler yöntemi*, *Anderson ve Hsiao tahmincisi* ve *genelleştirilmiş momentler yöntemi* (Arellano ve Bond ile Arellano Bover/Blundell ve Bond) ile tahmin edilmektedir. Özellikle iki farklı test olan *GMM testleri* (Fark Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM) ve Sistem Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM)) tahmincisi kullanılabilir. Bunlardan Arellano ve Bond

(1991) tarafından geliştirilen *fark GMM*'de, değişkenlerin birinci dereceden farkları alınmakta ve bağımlı değişkenin önceki dönem değerleri de araç değişkeni olarak kullanılabilmekte böylece fark GMM ile dinamik panel tahmininde oluşabilecek aksaklıklar giderilebilmektedir. Araç değişkenlerin kullanılması ayrıca GMM koşullarının sağlanması durumunda doğru tahmin edicilerin bulunmasına da olanak sağlamaktadır. Arellano ve Bover (1995) tarafından geliştirilen *sistem GMM*'de ise fark denklemi ile düzey denklemleri birleştirilmektedir. Sistem GMM yönteminde modele daha fazla araç değişken dahil edilmekte bu da modelin verimliliğini artırmaktadır. Birim boyutunun (N) zaman boyutundan (T) büyük olması durumunda kullanılabilir (Topal ve Hayaloğlu, 2017: 199).

GMM yönteminin tahmin sonuçlarının geçerli olup olmadığı Sargan testi, Hansen testi ve otokorelasyon testi olmak üzere farklı tahmin sonrası testleri ile analiz edilebilir. Sargan ve Hansen testi ile tahminlerin geçerliliği araç değişkenleriyle sınanmakta ve araç değişkenlerinin asıl değişkenleri tam olarak yansıtmayı yansıtmadığı ölçülmektedir (Gujarati, 2014:713). Sargan ve Hansen testinden elde edilen sonuçlar, GMM tahmini için kullanılan araç değişkenlerin geçerli olup olmadığını tespit etmek amacıyla kullanılmaktadır. Kullanılan araç değişkenler dışsalsa kalıntılar açıklayıcı değişkenler ile korelasyonsuzdur. Eğer modelde heteroskedasite varsa dirençli Hansen Testi kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra fark Hansen testi ile de araç değişkenlerin dışsallığı sınanabilmektedir. Ayrıca dinamik panel veri tahmin modeli sonuçlarında otokorelasyon sorununun olup olmadığı da AR1 ve AR2 otokorelasyon testleri ile test edilmektedir. AR1 test sonucunun istatistiksel olarak anlamlı ve negatif, AR2 test sonucunun ise istatistiksel olarak anlamsız olması beklenir. Yani modelde birinci mertebeden otokorelasyon olsa bile ikinci mertebeden otokorelasyon sorununun olmadığı anlamına gelmektedir (Arellano, 2003: 121). GMM çalışmalarında tahmin modelinin bir bütün olarak doğru olup olmadığı ise Wald testi ile incelenmektedir (Roodman, 2006: 35).

Dinamik panel veri analizi için oluşturulan ekonometrik model aşağıdaki gibidir:

$$DEM_{it} = \alpha + \beta DEM_{it-1} + \gamma LGSYH_{it} + \pi DCPB_{it} + \mu DIN_{it} + \rho GINI_{it} + \delta_i + \theta_t + u_{it}$$

Modelde i ülkeyi; t zamanı; α sabit terimi; β , γ , π , μ , ρ tahmin katsayılarını; δ_i birim sabit etkileri, θ_t zaman sabit etkileri, u_{it} hata terimini ifade etmektedir. DEM_{it} bağımlı değişken olup demokrasi düzeyini göstermektedir. $LGSYH_{it}$ ana bağımsız değişken olup iktisadi kalkınma düzeyini ifade ederken, diğer değişkenler demokrasiyi etkilemesi beklenen kontrol değişkenlerdir. Buna göre, GSYH kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla, DCPB bankalar tarafından özel sektöre verilen krediler, DIN ithalat çeşitlenme endeksi, GINI gini katsayısıdır.

Modelde kullanılan demokrasi endeksi Freedom House'nin siyasal haklar endeksine dayanmakta olup en yüksek değeri 1 ve en düşük değeri 7 olan endeks, 0 tam otokrasiyi, 1 tam demokrasiyi gösterecek biçimde 0-1 aralığına dönüştürülmüştür. Dönüştürmede logaritmik dönüşüm uygulanmıştır. Modelde demokrasinin gecikmeli değeri de kullanılmıştır. Demokrasinin zaman içinde kalıcı bir niteliğe sahip olması nedeniyle, demokrasi değişkeninin gecikmeli değerine bağımsız değişkenler arasında yer verilmesi literatürde yaygın bir uygulamadır (Saatçioğlu ve Karaca, 2015: 785). Demokrasinin gecikmeli değerinin demokrasinin devamlılığını sağlaması ve demokraside potansiyel olarak ortalamaya döndürücü dinamikleri (demokrasi puanının ülke için belirli bir denge değerine dönme eğilimi) yansıtması nedeniyle modellerde yer almaktadır (Acemoğlu vd., 2008: 815).

Analiz

Çalışmada iktisadi kalkınma göstergelerinin demokrasi düzeyi üzerindeki etkisi analiz edilmektedir. Analizlere başlamadan önce önsel bilgi edinebilmek amacıyla modelde kullanılacak değişkenlere ait tanımlayıcı istatistiklere ve bağımsız değişkenlerin demokrasi değişkeni ile korelasyonuna bakılmıştır.

Tablo 1. Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Gözlem	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum
DEM	384	0.775	0.254	0	1
GSYH	384	13768.16	7161.526	2570.428	35020.41
DCPB	384	51.902	34.180	8.584	156.809
DIN	384	0.331	0.061	0.195	0.530
GINI	384	0.403	0.079	0.251	0.62

2001-2016 yılları arasında ekonomisi yükselen 24 ülkede Freedom House'dan elde edilen demokrasi değişkeni olan DEM'in en düşük değeri 0 iken en yüksek değeri 1'dir. Bu yıllar arasında demokrasi düzeyinin en düşük olduğu ülkeler Çin ve Tayland iken en yüksek olduğu ülkeler Güney Kore, Şili, Peru, Çek Cumhuriyeti, Polonya, Güney Afrika, Arjantin ve Bulgaristan'dır. Demokrasi endeksi 0-1 aralığına dönüştürüldüğünden ortalama demokrasiye bakıldığında 24 yükselen piyasa ülkesinin demokratik olma yolunda olduğu söylenebilmektedir. Ekonomik kalkınma ölçüsü olarak kullanılan kişi başına GSYH değişkeninin en yüksek değeri 35020.41 \$ düzeyindeyken en düşük değeri 2570.428 \$ düzeyinde ve ortalama GSYH düzeyi ise 13768.1 \$ olarak gerçekleşmiştir. Kişi başına GSYH değeri en düşük ülke Hindistan en yüksek ülke Güney Kore'dir. Kontrol değişkenlerine bakıldığında; bankalar tarafından özel sektöre verilen kredileri gösteren DCPB değişkeninin 2001-2016 yılları arasındaki en düşük değeri 8.584 iken en yüksek değeri 156.809 olarak gerçekleşmiştir. Romanya en düşük, Çin en yüksek bankalar tarafından özel sektöre verilen kredilere sahiptir. Dış ticarete çeşitlenmeyi gösteren DIN değişkeninin ise en düşük değeri 0.195 ile Polonya'da iken en yüksek değeri 0.530 ile Pakistan'dadır. Gelir eşitsizliğini temsilen ele alınan gini katsayısının ise en düşük değeri 0.251; en yüksek değeri 0.620 ve ortalama değeri ise 0.403 olmuştur. Gini katsayısının en düşük olduğu ülke Çekya, en yüksek olduğu ülke Güney Afrika'dır. 24 yükselen piyasa ülkesinde gelir eşitsizliği var görülmektedir.

Tablo 2. Değişkenler Arasındaki Korelasyon Katsayıları

Değişken	Korelasyon Katsayısı	P- değeri
GSYH	0.2845	0.0000
DCPB	-0.2850	0.0000
DIN	-0.4044	0.0000
GINI	0.0347	0.4978

2001-2016 yılları arasında 24 yükselen ekonomi ülkesinde kişi başına GSYH ile DEM değişkeni arasında pozitif ve %28'lik bir korelasyon bulunmaktadır. Kontrol değişkenlerine bakıldığında DCPB ve DIN ile DEM arasında negatif ve sırasıyla %28 ile %40'lık bir ilişki olduğu, GINI ile DEM arasında ise pozitif ve ancak %3'lük bir ilişki olduğu görülmektedir. Ayrıca gini katsayısı ile demokrasi arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamsız iken GSYH, DCPB ve DIN ile DEM değişkenleri arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 3'te dinamik panel veri model analiz sonuçları görülmektedir. Dört ayrı dinamik panel veri analizi yapılmıştır.

Tablo 3. Dinamik Panel Veri Tahmin Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Model			
	Bağımlı Değişken DEM			
	Havuzlanmış EKK	Sabit Etki EKK	Fark-2 GMM	Sistem-2 GMM
DEM L1	0.957*** (0.018) [0.000]	0.625*** (0.077) [0.000]	0.589*** (0.134) [0.000]	0.765*** (0.058) [0.000]
LGSYH	0.001 (0.007) [0.897]	0.00008 (0.035) [0.998]	0.014 (0.024) [0.547]	0.027*** (0.008) [0.002]
DCPB	-0.0001	-0.0003	-0.0007	-0.0008***

	(0.0001) [0.169]	(0.0005) [0.521]	(0.0004) [0.133]	(0.0002) [0.004]
DIN	-0.029 (0.073) [0.692]	-0.094 (0.084) [0.275]	-0.099 (0.088) [0.264]	-0.171** (0.087) [0.049]
GINI	-0.004 (0.031) [0.889]	0.046 (0.253) [0.856]	-0.121 (0.201) [0.547]	0.067 (0.084) [0.423]
F/Wald χ^2	1069.11 [0.0000]	54.70 [0.0000]	64.88 [0.000]	11522.31 [0.000]
AR(1)			-1.56 [0.120]	-1.57 [0.116]
AR(2)			-0.68 [0.498]	-0.65 [0.517]
Sargan Test			14.61 [0.332]	15.85 [0.198]
Hansen Test			9.12 [0.764]	6.19 [0.906]
Fark Hansen			0.19 [0.996]	1.37 [0.242]
R ²	0.93	0.99		
Gözlem	360	360	336	360
Ülke Sayısı	24	24	24	24
Araç Sayısı			18	17

Not: Bütün analizlerde sağlam (robust) standart hatalar kullanılmıştır. Ayrıca fark GMM ve sistem GMM tahminlerinde Windmeijer (2005) tarafından önerilen küçük örneklem düzeltmesi de yapılmıştır. Parantez içindeki sayılar standart hataları, köşeli parantez içindeki sayılar olasılık değerleridir. ***, ** ve * işaretleri, %1, %5 ve %10 düzeylerinde istatistiksel anlamlılığı göstermektedir. Fark GMM ve sistem GMM tahminlerinde araç sayısının birim sayısını aşmaması gerektiği kuralı dikkate alınarak araç sayısı sınırlandırılmıştır.

Analizlere havuzlanmış en küçük kareler ve sabit etkiler tahmincisi ile başlanmıştır. Çünkü otoregresif modeller başlangıçta havuzlanmış EKK ve sabit etki yaklaşımı ile tahmin edilmelidir. 1. sütun havuzlanmış EKK tahmin edicisinin sonuçlarını gösterirken, 2. sütun sabit etkiler EKK tahmin edicisinin sonuçlarını göstermektedir. Bu tahminler demokrasinin otoregresif katsayısı için alt ve üst sınırı göstermeleri açısından bilgilendiricidir, bu nedenle analize katılmalıdırlar (Bond, 2002).

Havuzlanmış EKK tahmincisi üst sınırı verirken sabit etkiler tahmincisi alt sınırı vermektedir. Buna göre alt sınır 0.625, üst sınır 0.957'dir. Her ikisi de pozitif ve istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlıdır. Havuzlanmış EKK tahmininde kişi başına düşen gelir, bankalar tarafından özel sektöre verilen krediler, ithalat çeşitlenmesi ve gini katsayısı istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır, sadece bağımlı değişkenin gecikmeli değeri olan gecikmeli demokrasi değişkeninin katsayısı istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Buradan hareketle bağımlı değişken olan demokrasinin büyük ölçüde önceki dönemdeki demokrasi düzeyi tarafından açıklanmakta olduğu ve iktisadi kalkınma düzeyinin demokrasiyi etkilemediği söylenebilir. Ayrıca bu yöntemde bağımlı değişkenin gecikmeli değeri ile hata terimi arasında korelasyonun olması ve yöntemin birim ve zaman etkileri göz ardı etmesinden dolayı parametre tahmincileri sapmalı ve tutarsız olmaktadır.

Sabit etkiler tahmininde bağımlı değişkenin gecikmeli değeri olan gecikmeli demokrasi haricindeki değişkenler istatistiksel olarak anlamsız çıkmıştır, gecikmeli bağımlı değişken demokrasi ise %1 düzeyinde istatistiki olarak anlamlı çıkmıştır. O halde iktisadi kalkınma düzeyinin demokrasiyi etkilemediği söylenebilir. Ayrıca sabit etkiler yönteminde hata terimi ile gecikmeli bağımlı değişkenin korelasyonlu olmasına izin verildiği için ve analizde zaman boyutu (T) da küçük olduğundan yine parametre tahminleri sapmalı ve tutarsız olmaktadır. Bu durumda sorun araç değişken kullanımına izin veren Genelleştirilmiş Momentler Metodu kullanılarak çözülmeye çalışılmış-

tır.

Fark GMM ve Sistem GMM olarak iki türü bulunan Genelleştirilmiş Momentler Metodunda modeldeki bağımlı değişkenin gecikmesi araç değişken olarak kullanılmaktadır. Ayrıca hem fark GMM hem de sistem GMM bir ve iki aşamalı olarak tahmin edilebilmektedir. Ancak iki aşamalı GMM kullanmak bir aşamalı GMM tahmincilerini otokorelasyon ve heteroskedastiteye karşı düzelttiğinden analizlerde iki aşamalı GMM modelleri tercih edilmektedir (Tatoğlu, 2018:134). Buna göre tablonun 3. sütununda Fark GMM tahmini sonuçları görülmektedir. Otokoregresif katsayı 1. ve 2. sütunlarda verilen alt ve üst sınırlar içinde olmayıp %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Ancak diğer değişkenlerin istatistiksel olarak bir anlamlılığı yoktur. Ayrıca Fark GMM tahmincileri gelir ve demokrasinin yüksek kalıcılığını hesaba katmazlar (Heid vd., 2012: 3).

Literatürde zaman içinde oldukça kalıcı olan demokrasi değişkeni gibi değişkenler için sistem GMM yönteminin daha uygun olacağı genel kabul görmekte olduğundan ve iki aşamalı yöntemin de bir aşamalı yöntemle göre daha etkin sonuçlar vermesi bakımından analizler son olarak iki aşamalı sistem GMM ile yapılmıştır. 4. sütunda iki aşamalı sistem GMM sonuçları görülmektedir. Sistem GMM yönteminin geçerli olup olmadığını gösteren testlerden Wald test istatistiği modelin anlamlılığını, AR(1) ve AR(2) test istatistiği modelde birinci ve ikinci dereceden otokorelasyon olup olmadığını, Sargan ve Hansen test istatistikleri ise araç değişkenlerin geçerli olup olmadığını göstermektedir. Wald test istatistiğine göre model %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Modelde hem birinci mertebeden hem de ikinci mertebeden otokorelasyon problemi yoktur. Sargan ve Hansen testi sonuçlarına göre de kullanılan araç değişkenler geçerlidir. Bunun yanısıra Fark Hansen testi sonucunda da içsellik probleminin olmadığı görülmektedir. Böylece sistem GMM ile tahminde gerekli olan varsayımlar sağlanmış bulunmaktadır. Sistem GMM yöntemi ile tahmin edilen katsayıların anlamlılıklarına bakıldığında ise demokrasi-

nin en önemli belirleyicisinin kendi gecikmeli değeri olduğu görülmektedir. Gecikmeli bağımlı değişken demokrasinin katsayı değeri 0.765 olup demokrasinin zaman içinde oldukça kalıcı olduğuna işaret etmekte, ayrıca %1 düzeyinde de istatistiki anlamlılığa sahiptir. İktisadi kalkınma düzeyini gösteren kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla da demokrasi düzeyini pozitif yönde etkilemekte ancak bu değişkenin katsayısı 0.027 olduğundan demokrasi üzerindeki etkisi çok küçük olup %1 düzeyinde istatistiksel anlamlılığa sahiptir. Bu, kişi başına gayrisafi yurtiçi hasılanın yüzde bir oranında artmasının, demokrasinin değerini 0.11 puan artırdığını göstermektedir. Bu durum ancak uzun dönemde iktisadi kalkınmanın demokrasiye etki edebileceğini göstermektedir.¹ Demokrasiyi etkilemesi beklenen diğer değişkenlerde ise bankalar tarafından özel sektöre verilen kredilerin demokrasi üzerindeki etkisi negatif ancak %1 düzeyinde anlamlı, ithalat çeşitlemesinin demokrasi üzerindeki etkisi negatif ve %5 düzeyinde anlamlı çıkmışken, gini katsayısının demokrasi ile bir ilişkisi olduğu tespit edilememiştir. İthalat çeşitlenme endeksinin negatif çıkması kişi başına gelir düzeyi artış gösteren ülkelerin ya da daha yüksek gelişmişlik seviyesine sahip ülkelerin daha çeşitlendirilmiş bir ithalat sepetine sahip olma eğiliminde oldukları anlamına gelmektedir ki bu sonuç literatürde Jaimovich (2012) ve Mejia vd. (2016) tarafından desteklenmektedir. Ürünlere göre ithalat çeşitliliğinin derecesinin artması büyümeyi artırmaktadır. Diğer bir deyişle ülkeler geliştikçe ithalat çeşitlendirmesini de artırmaktadırlar. İthalat çeşitlendirme endeksi katsayısı negatif bir işarete sahiptir. Bu daha büyük bir ithalat çeşitlendirmesi anlamına gelir. Yani endeks değeri 0 ile 1 arasında değer aldığı için 0'a yaklaştıkça çeşitlenme artmaktadır. İthalat çeşitlenme endeksi katsayısı 1 birim arttığında endeks 1'e yaklaşacağından demokrasi düzeyi de düşmektedir. Yükselen ekonomilerde ithalat çeşitlendirmesi arttıkça yani endeks düştükçe demokrasi düzeyinin yükseldiğine dair kanıt bulunmaktadır. Öte yandan yukarıda belirtildiği

¹ Uzun vadeli etki $\gamma/[1-\beta]$ formülü ile hesaplanmaktadır.

gibi gelir eşitsizliği ile demokrasi arasında herhangi bir ilişki olmadığı ortaya çıkmıştır. Nitekim literatürde Öniş (2019), siyasi rejim ile gelir dağılımı arasında direkt ve açık bir ilişki bulunmadığına işaret ederek seçilmiş en eşitsiz ülkeler arasında Polity ve Freedom House endeksleri tarafından özgür veya demokrasi olarak sınıflandırılan ülkelerin olduğunu belirtmiştir. Aynı şekilde Scheve ve Stasavage (2017), gelir eşitsizliğinin demokratik olmayan rejimlere özgü olduğu ya da demokrasinin daha eşit bir dağılım getirdiği gibi düşünceleri destekleyen bir veri olmadığını göstermektedir. Ancak buradan gelir eşitsizliğinin demokrasi gibi siyasal rejimlerden etkilenmediği veya onu etkilemediği sonucuna varmak da mümkün değildir. Gelinin devlete yakın olan kişilerin elinde toplanması ve buna bağlı eşitsizlik düzeyinin arttığı durumlarda ekonomik elitlerin kendi çıkarlarını ve pozisyonlarını koruma, siyasi bir yönetimi destekleme ihtimali yüksektir. Diğer taraftan bankalar tarafından özel sektöre verilen kredilerin negatif çıkması yükselen piyasalarda finansal sistemin yeterince gelişmediği ve popülizmin etkisi ile ifade edilebilir.

Sonuç ve Değerlendirme

Çalışmada iktisadi kalkınmanın demokrasi üzerindeki etkisi 24 ülkenin 2001-2016 dönemi verileri kullanılarak dinamik panel veri analizi ile araştırılmıştır. Demokrasi göstergesi Freedom House tarafından yayınlanan endeks, iktisadi kalkınma düzeyi göstergesi kişi başına GSYH'dır. Bankalar tarafından özel sektöre verilen krediler, ithalat çeşitlenme endeksi, gini katsayısı gibi kontrol değişkenleri de demokrasiyi etkilemesi beklenen değişkenler olarak modele dahil edilmiştir. Çalışmada, bu verilerle ekonometri alanında son zamanlarda yaşanan gelişmelerden yararlanılarak kullanılan panel veri analiz yöntemi uygulanmıştır. İktisadi kalkınmanın demokrasi üzerindeki etkisi havuzlanmış EKK, sabit etkiler tahmincisi, fark GMM ve sistem GMM gibi dinamik panel veri analizleriyle incelenmiştir. Ancak iki aşamalı sistem GMM yöntemiyle tahmin edilen modeller daha olumlu sonuçlar vermiştir. Heteroskedasite, otoko-

relasyon ve içsellik gibi sorunları dikkate alması nedeniyle sistem GMM sonuçları daha sağlıklıdır.

Buna göre çalışmadan elde edilen sonuçlara göre; i) İktisadi kalkınma göstergesi olarak kullanılan kişi başına GSYH'nun demokrasi üzerindeki etkisi pozitif ve istatistiki olarak anlamlıdır. Kişi başına GSYH değişkeni demokrasi düzeyini arttırmaktadır. ii) Bankalar tarafından özel sektöre verilen krediler istatistiksel olarak anlamlıdır. Bankalar tarafından özel sektöre verilen kredilerin GSYH içindeki payının demokrasi ile pozitif ilişkisi olması beklenir. Ancak çalışmadan elde edilen bulgu negatif bir ilişkinin varlığına işaret etmektedir. Bankalar tarafından özel sektöre verilen krediler demokrasi düzeyini azaltmaktadır. Bunun nedeni; kırılganlık göstergesi, popülizm, siyasal etki vb. olabilir. Yükselen piyasa ekonomilerinde finansal sistemin yeterince gelişemediğinin etkisi, kamunun merkez bankaları ve teşvik politikaları yoluyla finans piyasalarına etkisi, kamu politikaları yoluyla kredilerin rasyonel olmayan şekilde sektör ve/veya sosyal sınıflara (kişilere) yönlendirilmesinin etkisi olabilir. iii) İthalat çeşitlendirme endeksi istatistiksel olarak anlamlı ve katsayı işareti negatiftir. Yükselen piyasa ülkelerinde ithalatta çeşitlenme oldukça demokrasi düzeyinin yükseleceği görülmektedir. Yükselen piyasa ekonomilerinin geliştikçe ürünlerinin ithalatını daha farklı ihracatçı kümelerinden alma eğiliminde olduklarını göstermektedir. Yani ithalatta çeşitlenme artmakta bu da demokrasiyi arttırmaktadır. iv) Gini katsayısı ile demokrasi arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı görülen yükselen piyasa ekonomilerinde gini katsayısı ile demokrasi arasında negatif bir ilişki olması beklenir. Ancak modelde değişkenler istenilen doğrultuda ve istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır. Bununla birlikte, modelde bir bütün olarak değişkenler arasında anlamsızlık olsa da yükselen ekonomiler ülke bazında tek tek incelendiğinde gini katsayısı ve demokrasi arasında anlamlı bir ilişki mümkündür.

Çalışmanın sonuçları bir bütün olarak değerlendirildiğinde; sistem GMM'de ekonomik kalkınmanın demokrasi üzerin-

deki etkisi pozitifdir. Kalkınmanın demokrasiye etkisi istatistiksel olarak anlamlıdır. Sonuç olarak, üretim artışı, finansal sisteminin derinleşmesi ve dışa açılma demokratik kurumların iyileşmesine ve demokratik kültürün gelişmesine olanak vermektedir. Genel olarak küresel ölçekte ve özelde demokratik olmayan ülkelerde demokratik kurumların gelişmesi ve demokrasi kültürünün gelişmesi ülkelerin kalkınmaları ile mümkün olabilecektir.

Kaynaklar

- Acemoğlu, Daron, Johnson, Simon, Robinson, James.A. ve Yared, Pierre. "Income and Democracy", *American Economic Review*, 98(3), 2008, s. 808-842.
- Arat, Zehra. F. "Democracy and Economic Development: Modernization Theory Revisited", *Comparative Politics*, 21(1), 1988, s. 21-36.
- Arellano, Manuel ve Bond, Stephen "Some Tests of Specification for Panel Data: Monte Carlo Evidence and an Application to Employment Equations", *The Review of Economic Studies*, 58(2), 1991, s. 277-297.
- Arellano, Manuel ve Olympia, Bover. "Another Look at The Instrumental Variable Estimation of Error-Components Models", *Journal of Econometrics*, 68(1), 1995, s. 29-51.
- Arellano, Manuel. *Panel Data Econometrics*, England: Oxford University Press, 2003.
- Barro, Robert, J. "Determinants of Democracy", *Journal of Economic Growth*, 1(1), 1999, s. 1-27.
- Benhabib, Jess, Corvalan, Alejandro ve Spiegel, Mark M. "Income and Democracy: Evidence from Nonlinear Estimations", *Economics Letters*, 118, 2013, s. 489-492.
- Blundell, Richard ve Bond, Stephen. "Initial Conditions and Moment Restrictions in Dynamic Panel Data Models", *Journal of Econometrics*, 87, 1998, s. 115-143.
- Comeau, Ludovic. "Democracy and Growth: A Relationship Revisited", *Eastern Economic Journal*, 29(1), 2003, s. 1-21.

- Cutright, Phillips. "National Political Development: Measurement and Analysis", *American Sociological Review*, 28(2), 1963, s. 253-264.
- Doucouligous, Hristos ve Ulubaşoğlu, Mehmet Ali. "Democracy and Economic Growth: A Meta-Analysis", *American Journal of Political Science*, 52(1), 2008, s. 61-83.
- Fabro, Gema. ve Aixala, Jose. "Direct and Indirect Effects of Economic and Political Freedom on Economic Growth", *Journal of Economic Issues*, 46(4), 2012, s. 1059-1080.
- Freedom House. (2018). <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2018>
- Ghosh, Sugata ve Gregoriou, Andros. "Is Democracy Beneficial for Growth in Countries with Low Ethnic Diversity?", *Department of Economics and Finance*, 9(8), 2009, s. 1-18.
- Grier, Kevin, B ve Tullock, Gordon. "An Empirical Analysis of Cross-National Economic Growth, 1951-80", *Journal of Monetary Economics*, 24, 1989, s. 259-276.
- Gujarati, Damodar. N. ve Porter, Dawn. C. *Temel Ekonometri*, Çev. Ümit Şenesen ve Gülay Günlük Şenesen, İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2014.
- Hayaloğlu, Pınar. "MINT Ülkelerinde Demokrasi Ekonomik Büyüme-yi Nasıl Etkilemektedir?", *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 1(1), 2015, s. 17-29.
- Heid, Benedikt, Langer, Julian ve Larch, Mario. "Income and Democracy: Evidence from System GMM Estimates", *Ifo Working Paper*, 118, 2012, s. 1-9.
- Jaimovich, Esteban. "Import Diversification along the Growth Path", *Carlo Alberto Notebooks*, 242, 2012, s. 1-14.
- Kim, Chong, Lim. "Socio-Economic Development and Political Democracy in Japanese Prefectures", *The American Political Science Review*, 65(1), 1971, s. 184-186.
- Kirmanoglu, Hasan. "Political Freedom and Economic Well-Being: A Causality Analysis", *ECOMOD Annual Meeting*, 2003, s. 1-10.
- Kormendi, Roger, C. ve Meguire, Philip. G. "Macroeconomic Determi-

- nants of Growth Cross-Country Evidence”, *Journal of Monetary Economics*, 16, 1985, s. 141-163.
- Kriekhaus, Jonathan. “Democracy and Economic Growth: How Regional Context Influences Regime Effects”, *British Journal of Political Science*, 36 (2), 2006, s. 317-340.
- Lipset, Seymour Martin. “Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy”, *The American Political Science Review*, 53(1), 1959, s. 69-105.
- Marsh, Robert, M. “Sociological Explanations of Economic Growth”, *Studies in Comparative International Development*, 1988, s. 41-76.
- Mejia, Juan Felipe Mejia, Velasquez, Hermilson ve Garcia, Victor Zapata. “Understanding Import Diversification: An Empirical Analysis”. 2016, <https://repository.eafit.edu.co/>
- Moral- Benito, Enrique. “Determinants of Economic Growth: A Bayesian Panel Data Approach”, *The Review of Economics and Statistics*, 94(2), 2012, s. 566-579.
- Narayan, Paresk Kumar ve Smyth, Russell. “Democracy and Economic Growth in China: Evidence from Cointegration and Casualty Test”, *Review of Applied Economics*, 2(1), (2006). s. 81-98.
- Öniş, Ziya ve Özçelik, Ezgi. “Küreselleşme, Servet Eşitsizliği ve Demokrasi Üçgeni Üzerine” 2019, https://www.researchgate.net/publication/331065211_Kureselle_sme_Servet_Esitsizligi_ve_Demokrasi_Ucgeni_Uzerine_Kureselle_sme_Servet_Esitsizligi_ve_Demokrasi_Ucgeni_Uzerine.
- Robinson, J.A. (2006). “Economic Development and Democracy”, *Annual Review Political Science*, 9, 503-527.
- Roodman, David. “How to Do xtabond2: An Introduction to “Difference” and “System” GMM in Stata”, *Center for Global Development*, 103, 2006. s. 1-44.
- Saatçioğlu, Cem ve Karaca, Orhan. “İktisadi Kalkınmanın Demokrasi Üzerindeki Etkisi: Panel Veri Analizi”, *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29(4), 2015, s. 775-796.
- Scheve, Kenneth. ve Stasavage, David. “Wealth Inequality and Democ-

- racy", *Annual Review of Political Science*, 20, 2017, s. 451-468.
- SWIID, The Standardized World Income Inequality Database, 2018, <https://fsolt.org/swiid/>
- Tatoğlu, Yerdelen, Ferda. *İleri Panel Veri Analizi Stata Uygulamalı*, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2018.
- Topal, Mehmet Hanefi ve Hayaloğlu, Pınar. "Farklı Gelişmişlik Düzeylerinde Kurumsal Kalitenin Çevre Performansı Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir Analiz", *Sosyoekonomi*, 25(32), 2017, s. 189-212.
- Uysal, Doğan, Özşahin, M.C. ve Özşahin, Ş. "Co-Integration Analysis of Economic Development and Democracy: The Case of Turkey". *Current Research Journal of Economic Theory*, 2(3), 2010, s. 102-111.
- UNCTADSTAT, United Nations Conference on Trade and Development, 2018, <https://unctadstat.unctad.org/EN/>
- Worldbank, 2018, <https://www.worldbank.org/>
- Yay, Gürkan, Gülsüm. "İktisadi Gelişme ve Demokrasi İlişkisi Üzerine Bir Sınama", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 52(1), 2002, s. 27-54.

